Fig. 1. Kirken set fra syd. NE fot. 1977. - *The church seen from south.*

SPØRRING KIRKE

VESTER LISBJERG HERRED

Ifølge et nu tabt dokument, udstedt i København 1480,[1] var kirken »funderet og viet til *Vor Frue«* (jfr. altertavle). Patronatsretten tilhørte 1652[2] og 1661[3] kongen, som 13.juli 1689[4] overdrog tiendeindtægten og vedligeholdesespligten til lektoratet i Århus. Efter dettes nedlæggelse blev kirken 3. maj 1743 tillagt de to sekretærer ved generalkirkeinspektionen. 21. oktober 1791 overførtes den til Århus katedralskole[5] (jfr. alterkalk og †klokke), i hvis eje[6] den forblev indtil 1.januar 1913, hvor den overgik til selveje.

Sognet var *anneks* til Grundfør til 1973, da det blev henlagt til Trige og Ølsted pastorat.

Kirken er opført på en lille bakke midt i landsbyen, i bunden af en dyb ådal, som fra øst mod vest gennemskærer det storformede højland. Byen, som er sognets eneste, ligger ved alfarvej, lige langt fra Randers og Århus. Kirkegårdens gamle del har stærkt fald til alle sider. Den er 1950 udvidet mod syd med et lavereliggende areal og omgives nu af landsbygaden på alle fire sider.

Hegn og indgange. Kirkegården hegnes af kløvstensmure, der på grund af det faldende

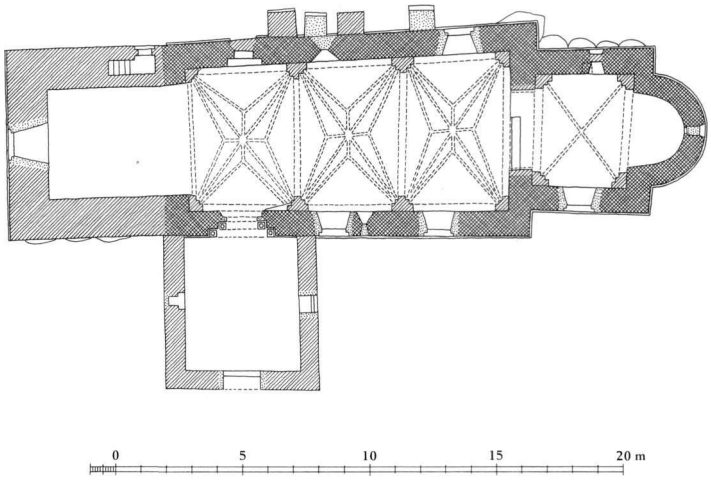

Fig. 2-3. Plan 1:300 og tværsnit af skib og våbenhus 1:150. Målt 1953 af Axel Skov, tegnet, med enkelte ændringer, af Flemming Beyer 1980. - *Ground-plan 1:300 and cross-section 1:150.*

terræn mod øst og nord fungerer som støttemure. På sydmurens tidligere plads fastholdes jorden af en aftrappet stensætning. Nordmuren er for få år siden trukket 1-1,5 m ind på kirkegården for at give plads til en vejudvidelse. Kirkegården var tidligere omgivet af markstensdiger.

Hovedindgangen, i vest ud for tårnet, er en køreport flankeret af fodgængerlåger; de fire smedejernsfløje er ophængt på kløvstenspiller, der afsluttes som pyramider med jernkors. En indgang i det sydøstre hjørne har dobbelt jerntremmelåge mellem kløvstenspiller. †*Port* og låge, formentlig i vest, der nævnes første gang 1720,[7] var 1810[8] af træ. En østre †låge omtales fra og med 1833.[8] 1852 pålagde synet, at gangen på kirkegården skulle belægges med grus og bygningen holdes ren for græs og ukrudt. En planering af terrænet med afgravning af en halv alen jord blev foreslået 1857,[8] men er næppe blevet udført. Skrænterne øst og nord for kirken er nu som før bevokset med græs.

Bygninger på kirkegården. Et afvalmet, teglhængt *ligkapel* er 1950 opført ved foden af

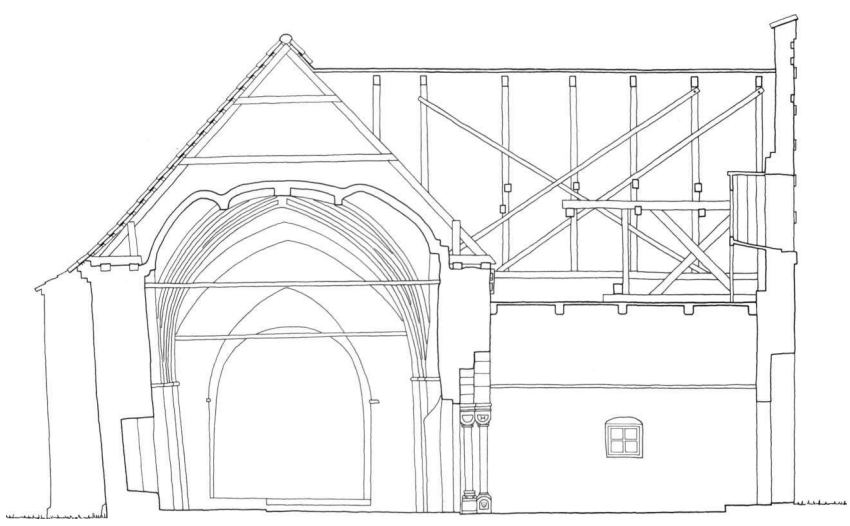

skrænten nord for kirken. Det afløste et †kapel fra 1920, sydøst for koret. På landsbyplanen 1794 ses en længe i sydskellet. Her lå indtil udvidelsen 1950 en lejevåning med tre lejligheder.

Kirken består af romansk apsis, kor og skib med to sengotiske tilføjelser: et våbenhus foran skibets syddør og mod vest en tårnunderdel, som bærer et tårn fra 1935. Orienteringen har afvigelse mod syd.

Den romanske kvaderstensbygning er rejst over en skråkantsokkel, antagelig i sidste halvdel af 1100'rne. Apsidens attisk profilerede gesims (jfr. s. 1651, fig. 5d) er så nært beslægtet med sydportalens profilerede kragsten samt de oprindelige korbuekragbånd, at disse sammen med døbefonten må henregnes til et og samme værksted. Koret er ret kort og dets bredde to murtykkelser mindre end skibets; begge bygningsafsnit konvergerer mod vest, hvor skibets indre bredde er 60-65 cm mindre end i øst. Murhøjderne målt mellem sokkel og gesims er for apsis 3,25 m og for kor og skib henholdsvis 4,1 og 4,5 m. Kirkens placering yderst på en bakke har affødt stærke bevægelser i skibets nordmur. Her er i tidens løb opført fire også arkitektonisk virkningsfulde støttepiller.

Materialerne er udvendig veltildannede granitkvadre i gennemgående skifter, indvendig rå og kløvet kamp. Måske med undtagelse af apsiden synes murværket overalt at være omsat. Skibets udadhældende nordmur er præget af omfattende reparationer: store dele af murens øvre partier er ommuret i tegl.

Vinduer og døre. To af kirkens oprindelige vinduer er bevaret som udvendige blændinger: et cirkulært i apsis og et rundbuet i korets nordside. *Cirkelvinduets* ydre karm er dannet af to kvadre og måler i murflugten 55 cm i tvm.; dets oprindelige indre form er ukendt. En granitoverligger, indmuret i våbenhusets sydfacade, har siddet i et 63 cm bredt vindue, svarende til det i korets nordmur, men er modsat dette smykket med to flade vulster, koncentrisk med rundbuen; to kvadre med tilsvarende vulster, nu i skibets sydmur og i våbenhusets østmur, må være karmsten fra det tabte vindue. Midt i skibets sydvæg findes en stærkt smiget, rektangulær, nu blændet åbning, hvis underkant kun er hævet 117 cm over gulv; den lave placering tyder på, at der er tale om et *spedalskhedsvindue,* selv om disse oftest findes i korets mur.[9] Det er indvendig 90 cm højt og 78 cm bredt, mens den tilmurede lysning, 52 cm fra indre murflugt, er 41x15 cm. Udvendig synes den rektangulære åbning at have målt 42x35 cm.

Kirkens syddør er en *firsøjleportal* (fig. 5-7), der i sin nuværende form er retableret 1955; nyhugne er de indre søjleskafter med deres kapitæler, mens de tilhørende baser og kragsten indtil da fandtes i og ved stuehuset til kirkens naboejendom, »Kirkegård«. Samtidig med rekonstruktionen af det indre søjlepar ombyttedes ydersøjlernes fod- og topstykker.[10]

Søjleparrene står i hver sin fals og bærer to krumhugne kilestensstik, der omslutter det glatte tympanon. Ydersøjlerne er 17 cm i dia-

Fig. 4. Kirken set fra øst. NJP fot. 1979. - *The church seen from east.*

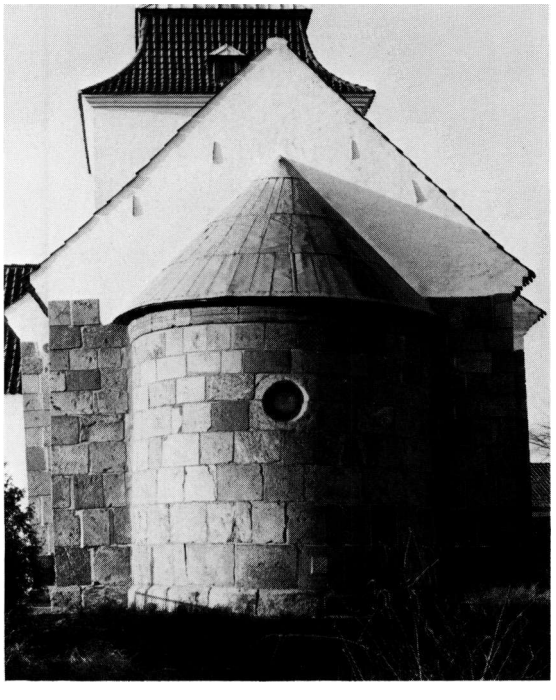

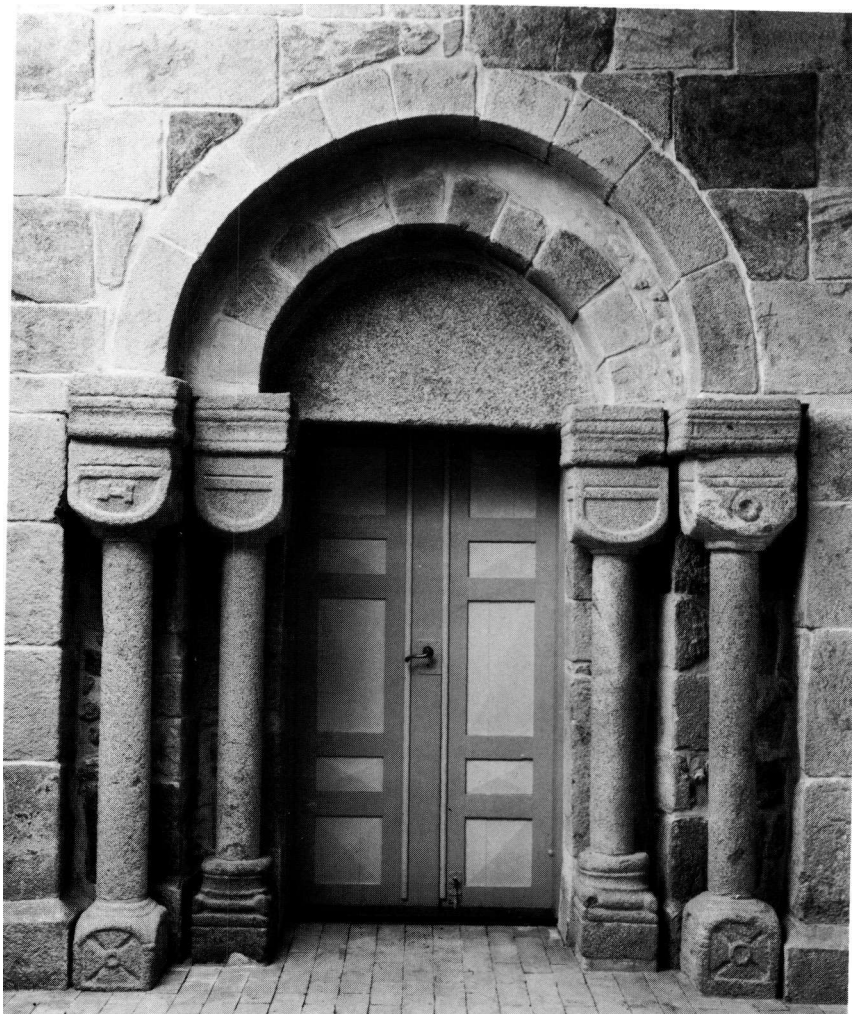

Fig. 5. Sydportal (s. 1673f.). NE fot. 1977. - *South doorway.*

meter; en søjletromle, 30 cm lang og 15 cm i diameter, der stadig ligger i »Kirkegårds« gårdsplads, kan være en stump af de oprindelige indersøjler. Fodstykkerne under ydersøjlerne minder om terningkapitæler; i skjoldene er der fordybede, arkadelignende felter, som på sydsiden har et forsænket kryds med reliefcirkel i skæringspunktet og på de modvendende sider hoveder (fig. 7). Indersøjlernes baser (fig. 6) er attisk profileret med hjørneknopper. Ydersøjlernes terningkapitæler har fordybede skjolde med relieffigurer: på sydsiden henholdsvis et H og en cirkel og mod døråbningen liggende T'er med fælles fod. De fire kragsten er attisk profileret **(jfr.** s. 1651, fig. 5a og b). - Norddøren er tilmuret og står som en indvendig, vandret afdækket blænding, 185 cm høj.

Billedkvadre. Blandt apsidens krumme kvadre indgår to med *skaktavl,* den ene med 12x11 felter, den anden med 8x8.

Indre. To attisk profilerede sten (jfr. s. 1651, fig. 5c), som sidder nederst i tårnets vestmur, svarer i længde, 101 cm, til triumfmurens tykkelse og må opfattes som den oprindelige korbues *kragsten.* Apsiden har bevaret sit halvkuppelhvælv. Både korets og skibets forsvundne loftsbjælker synes at have hvilet på murkronen.

Ændringer og tilføjelser. Fra senromansk tid stammer muligvis et stærkt smiget nordvindue i skibet. Det står nu som indvendig blænding

med underkant 260 cm over gulvet og er indvendig 164 cm højt og 124 cm bredt, mens lysningen, der ligger 46 cm fra indre murflugt, er 55x17 cm.

I 1400'rnes sidste årti (sml. kalkmalerier) indbyggedes et *krydshvælv* i koret og antagelig samtidig tre fag *stjernehvælv* i skibet. Hvælvene hviler på falsede hjørne- og vægpiller, der afsluttes med rundet skifte. De spidse skjold- og gjordbuer er helstens, ribberne halvstens, idet den nederste trediedel af stjernehvælvenes ribber dog er opmuret af kvartstillede sten. Den spidse korbue med halvrunde kragled er antagelig samtidig med hvælvene.

De to senmiddelalderlige tilbygninger, våbenhus og tårnunderdel, lader sig ikke nærmere datere.

Våbenhuset foran sydportalen har som adskillige andre våbenhuse på Århusegnen oprindelig været i to etager. Det er over bindig granitfod opført af munkesten i munkeforbandt. Af flankemurenes lavt siddende lysspræk ker har den vestre bevaret sin indvendige fals, medens den østre er ændret og udvidet, vistnok i 1850'erne.[11] Etageadskillelsen har hvilet på vederlag i flankemurene, 2,5 m over gulvet og 1,5 m under nuværende bræddeloft, hvorved den afskar det øverste parti af portalens bueslag. Adskillelsen (»loftet«) fornyedes 1680/81[12] over »opstander med tværbjælke« og eksisterede endnu 1866.[13] Den kamtakkede gavl er stærkt ommuret, hvilket må være sket efter 1867;[11] »tindingerne« nævnes 1683/84,[12] da de repareredes af Laurids Andersen murmand af Århus. I gavltrekanten over den nye, spidsbuede portal sidder en 1,5 m høj, rundbuet åbning, der indtil 1935 (jfr. ndf.) tjente som glamhul for klokken, hvis stol i loftsrummet endnu er bevaret. *†Murede bænke* ved øst- og sydvæggen, vel middelalderlige af oprindelse, blev fjernet 1955; en *†kalkbænk* er omtalt 1851.[8]

Tårnunderdelen er jævnbred med skibet, mod hvilket den åbner sig i sin fulde bredde og uden tårnbue. De svære mure, 1,6 m tykke, og den oprindelige trappe viser, at byggeriet fra begyndelsen var tænkt som et tårn. Det kan ikke afgøres, om opbygningen nogensinde blev

Fig.6-7. Sydportal (s. 1674). 6. Indre søjlepars vestre base. 7. Ydre søjlepars østre base. NJP fot. 1979. - *South doorway. West base of inner pair of columns and east base of outer pair of columns.*

fuldført. Allerede o. 1680, da regnskaberne indicerer en tagrytter (se ndf), må tårnet have haft fælles tag med skibet. Murene er udvendig af munkesten i munkeskifte, indvendig af marksten. Skibets skråkantsokkel er rykket ud og indgår sammen med korbuekragstenene (se disse) i vestmuren. En fladbuet dør under spidsbuet spejl i nord leder ind til den ligeløbende trappe, der ligger i murlivet. Det spidsbuede vestvindue er rimeligvis ommuret. Tårnrummet har bjælkeloft.

Den ovennævnte †*tagrytter* omtales 1680-1700[14] dels som »tårn«, dels som »klokkeværk« og »klokkehus«. Den har sandsynligvis som andre ryttere på egnen, sml. Grundfør og Lyngby (s. 1656 og 1617), været af udmuret bindingsværk og som disse placeret over vestgavlen. Omtalen af »tindinger« over tårnet 1683/84[12] antyder, at gavlen har været kamtakket i lighed med våbenhuset. Gavltrekanten blev 1755[7] opmuret af ny, ved hvilken lejlighed klokken, hvis ikke før, flyttedes til våbenhusets gavl (jfr. klokke).

Ønsket om at fuldføre tårnet fremførtes så tidligt som 1805,[15] da menigheden klagede over ikke at kunne høre klokken. *Tårnoverdelen* med brudt spir er dog først opført 1935 (arkitekt M. B. Fritz, Århus). En skitse til et traditionelt østdansk tårn med kamtakkede gavle i øst og vest var to år forinden leveret af arkitekt P. Thommesen, Hadsten. - Det kvadratiske tårns 60 cm tykke mure er rejst af tegl over underdelen efter forudgående fundamentsforstærkninger; østmuren hviler på en aflastningsbue, udspændt mellem underdelens flankemure.[16] Klokkestokværket, der er skilt fra det underliggende rum ved et betondække, har et fladrundbuet og falset glamhul til hvert verdenshjørne; en lignende, men lidt smallere åbning er placeret i nord i »mellemstokværket«. Det noget sammentrykte, brudte spir, af arkitekten betegnet som »mansard« og spir, er rimeligvis afledt af Århus domkirkes tredie spir[17] samt spiret på Hylke kirkes tårn (Voer hrd., Skanderborg amt). Den teglhængte »mansard« har en kvist til hvert verdenshjørne, og spiret krones af en *vindfløj* med »1935«.

Istandsættelser og vedligeholdelse. Lensmanden indberettede 1586,[18] at kirkens forfatning var så ringe, at den ikke kunne istandsættes for egne midler. Det samme var tilfældet 1631.[19] Det tilbagevendende problem, nemlig nordmurens udskridning som følge af utilstrækkelig fundering, har tidligt meldt sig og er formodentlig blevet endnu mere udtalt med trykket fra de indmurede hvælv. Bevægelserne afstedkom revner i hvælvene og nødvendiggjorde omsætning af murene. En støttemur opførtes 1685/86[12] ved skibets nordmur, men den er ikke nødvendigvis den første; inden 1842[20] var pillernes antal øget til fire. Klagerne over kirkens brøstfældighed gentoges med mellemrum i 1700-årene. 1755[21] påbød provsten, at de revnede hvælv skulle repareres, »om han ikke skal nære frygt at gå derunder«.

Udbedringer 1802[6] viste sig utilstrækkelige; en egentlig *hovedreparation* fandt dog først sted sommeren 1843,[22] efter at kirken året forinden var lukket på grund af nedstyrtningsfare og beboerne henvist til Ødum kirke. Arbejderne blev ledet af murermester Preis og tømrermester Poulsen, Århus, og omfattede nedbrydning og genopførelse af to af de fire piller ved skibets nordmur, sammenspænding af bygningen med jernbånd samt betydelige omsætninger af murværket. Reparationerne var anbefalet af bygningsinspektør J. H. Koch efter indstilling fra Ferdinand Thielemann, der afviste et lokalt forslag om helt at nedbryde nordmuren og erstatte hvælvene med fladt træloft.

Varme. En kakkelovn, anskaffet 1885,[11] blev 1929[23] afløst af en kalorifer og denne igen af elvarme 1955.

Tagværker. I apsidens egetagværk indgår flere ældre dele. Korets tagværk, der antagelig stammer fra hvælvslagningen, har et lag påbladede hanebånd samt spærstivere og -sko. De fem fag er nummereret fra øst mod vest med øksehugne romertal i nord og trekantstik i syd. Af samlinger og ældre nummereringer fremgår, at de fleste spær stammer fra skibets tagværk. Dette, ialt 12 fag, er af fyr på nær de to lag hanebånd samt enkelte spærstivere og -sko. Hanebåndenes nummerering svarer til korets.

Fig.8. Kirken set fra nord før tårnets fuldførelse. M. B. Fritz fot. 1935. - *The church seen from north before the completion of the tower 1935.*

Det øverste lag bærer tillige ældre mærker (øksehug og firkantstik) svarende til de genanvendte spær i koret. I det nederste lag er benyttet spær fra kirkens ældste tagværk; huller (2-2,5 cm i tvm.) i en afstand af 25-40 cm viser, at tagets første bræddelag har været fastgjort med trædyvler.

Kirken er hvidkalket med undtagelse af det romanske afsnits kvadre, der siden 1880[13] har stået afrenset. Tagene er hængt med vingetegl på nær apsiden og spiret, som er tækket med bly; endnu o. 1700 var koret samt dele af skibet blytækt, hvorimod våbenhuset vist altid har haft tegltag. Kirkens fem spidsbuede jernvinduer blev o. 1877[13] under V. Th. Walthers tilsyn indsat som afløsere for umage trævinduer. Korets og skibets gavltrekanter samt falsgesimserne er af nyere dato. Ved istandsættelsen 1955 (arkitekt A. Skov) blev nordmurens fundament forstærket, sydportalen retableret, tårnrummets gipsloft fjernet og loftsbrædderne malet grå ligesom i våbenhuset. Samme år fik kirken gulve af gulflammede sten, for korets vedkommende i forbindelse med en gulvsænkning. Murstensgulvet afløste fliser fra 1890'erne i kor og midtgang samt trægulv bag knæfaldet; bag alteret lå indtil 1858 kampestensgulv.[11]

KALKMALERIER

I korhvælvet og i skibets tre hvælvfag (jfr. fig. 9-10) er 1954 afdækket en kalkmalet dekoration, fra 1400'rnes sidste årti, af samme enkle type som i Århus domkirkes søndre sideskib (s. 436) og formentlig af samme mester som malerierne bl.a. i Søftens skib[24] (s. 1697). Farverne er gruppens vanlige, rødbrunt og gråsort vekslende med hvidt.

Korets ribber har på alle tre sider malet spinkelt, v-formet stregornament med topkugle,

Fig. 9. Indre, set mod øst. NE fot. 1977. - *Interior looking east.*

der genfindes som ledsagestribe ved de to korbuekragbånd (jfr. fig. 10).

På skibets ribber er malet smalle sparrer med let udtrukne spidser; i hvælvtoppene lille midtroset, der i de to østligste fag i skibet er centrum for en større roset dannet af lancetformede blade på ribbernes øvre del. I koret markeres buer og ribber af en linie, hvorfra der vokser småbladede stængler, mens skjold- og gjordbuer i skibet ledsages af linier, hvorfra der skyder små, fembladede blomster; en siksakbort findes tillige herunder på vestkappen i skibets vestligste fag. Gjordbuernes underside er mønstret med skaktavl. Over buetoppene er malet liljer, undertiden med fembladsblomster, eller forskellige figurer. I østkappen af skibets østligste hvælv ses biskop Niels Clausens (1490-1520) våben, med hvide figurer på grå-sort bund, i midtfagets østkappe en ræv, der forfølger en hane, i vestfaget to modstillede enhjørninge og i vestkappen en illustration af den kendte fabel om gæssene, der hængte ræven.[25] Hvælvenes spygatter har enkle stregindramninger, der imidlertid i østhvælvets østre kappeflige har erstattet to, nu overkalkede, ca. 70 cm høje narrefigurer, hvis hoveder var malet omkring spygatterne, som udgjorde deres gab. Rester af en figurlig udsmykning på triumfvæggen er ligeledes overkalket. Bevaret er derimod en stor passerroset på dens nordlige del.

Fig. 10. Indre, set mod vest. NE fot. 1977. - *Interior looking west.*

INVENTAR

Oversigt. I kirken findes en af amtets fa middelalderlige fløj altertavler, her med Marias himmelkroning, istandsat 1954 sammen med det øvrige, enkle inventar: prædikestol fra 1600'rnes sidste fjerdedel og stoleværk fra 1849. Den romanske døbefont er antagelig udført sammen med kirkens dekorative bygning s detaljer.

Alterbord, antagelig middelalderligt, ca. 130x125 cm og ca. 86 cm højt, opstillet i apsiden. Det er opført på kampestensfundament; materialet i øvrigt kan ikke bestemmes på grund af overpudsning; de tre forreste sider er dækket af nyere panel beklædt med blåt fløjl. Det forrige panel fra 1858.[8]

†*Alterklæder.* I 1800-årenes første årtier karakteriseredes klædet som forrevet og højst vanærende for kirken.[8] 1862 bestod det af rødt silkefløjl, der 1882 afløstes af et tilsvarende, dog med ægte guldgaloner og -kors.[11]

Altertavlen (fig. 11-12) er en sengotisk fløjaltertavle, fra 1400'rnes sidste fjerdedel, med Marias himmelkroning i hovedskabet og otte helgenfigurer i fløjene. Det i den historiske indledning omtalte brev fra 1480 vedrører måske en gave, der har omfattet altertavlen, hvis centrale figur er »Vor Frue«.

Tavlen har ved flere istandsættelser i sidste århundrede gennemgået en ret hårdhændet behandling med en del fornyelser samt afrensning af den oprindelige staffering. Den står på en nyere, gotiserende predella. Det svære rammeværk har omløbende profiler, rundstav inden for hulkel. Både midtskab og fløje prydes af stavværk over kølbuer, der i midtskabet har fiskeblæreornamentik og korsblomster som

Fig. 11. Altertavle med Marias himmelkroning (s. 1679). NE fot. 1977. - *Triptych with the Coronation of Mary.*

Fig. 12. Udsnit af altertavlefløj med helgenfigurerne Margareta og Paulus (s. 1680). NE fot. 1977. - *Section of triptych (cf.fig.ll) with S. Margaret and S. Paul.*

nedhæng, i fløjene krabbede korsblomster skåret i eet med det øvre stavværk. I midtskabets fodfelt en gennembrudt frise af hvirvelstillede fiskeblærer, i fløjene blot glatte fodskamler med øvre skråkant. I midtskabet (132x92 cm) ses en fremstilling af Marias himmelkroning, hvor Maria med hænderne sammenlagt i bøn sidder afventende, mens Vorherre holder den store krone[26] løftet på sin højre hånd og med venstre støtter jordkuglen på knæet; fra hans krone hænger bånd.[26] I fløjene står ca. 40 cm høje figurer, lavstammede og med store hoveder,[27] mændene barfodede, kvinderne med spidse sko. I nordfløjen, øverst: Johannes med kalk og apostel med bog; nederst: Margareta med bog og drage samt (nyere) korsstav; Paulus med sværd og bog (fig. 12). I sydfløjen, øverst: apostel, manglende højre hånd og attribut, og Dorothea med blomsterkrans om håret; nederst: Barbara med tårn og Katarina med sværd og hjul. Figurerne af de fire helgeninder, der tilsammen udgør de såkaldte hovedjomfruer (virgines capitales), har formentlig oprindelig alle stået i den ene fløj, og de mandlige figurer i den anden.

1955 gennemgik tavlen ved Georg N. Kristiansen en restaurering, hvorunder den 1896[11] tilsatte predella blev gjort lavere og forenklet, ligesom hovedskabets fiskeblærefrise genanbragtes på rette sted efter tidligere at have været anbragt oven over kølbuerne. Tavlen fik samtidig en partiel staffering med ægte guld. Predellaens indskrift med gyldne versaler på brunbejdset bund: »Vær tro indtil døden ...« (Åb. 2,10) er overført fra en tidligere istandsættelse, antagelig den fra 1830. Af den oprindelige staffering fandtes rester af kridtgrund, cinnoberrødt på hulkelprofilerne samt guld på figurernes baggrund, hvilket stemmer overens med regnskaberne, der 1820 meddeler,[8] at »tavlen har været næsten overalt forgyldt«. En perlegrå farve på karmene samt blåt på baggrunde og fodskamler stammer antagelig fra en både snedker- og malermæssig istandsættelse 1830,

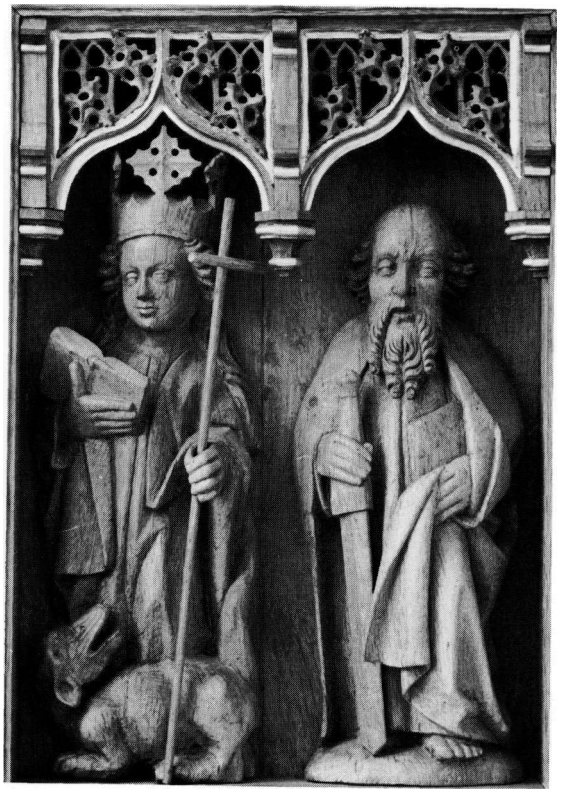

hvor malingen udførtes af Sylvester Lauritsen fra Hadbjerg.[28] O. 1866 har tavlen faet en rød overmaling, der 1896 er blevet afrenset,[11] så figurer og snitværk stod i lakeret egetræ, mens bagvæg og karmsider var rødbrune; indskrifterne forgyldte på brun bund.

Altersølv. Alterkalk og *disk,* 1819, udført af Århusguldsmeden Fr. Janus Creutzberg. Den 20,5 cm høje kalk har stort bæger, der på undersiden er dekoreret med trambulérstukne bægerblade og under mundingsprofilen med slyngbånd, der ligeledes pryder oversiden af den ottesidede fod. Under bunden er indprikket med skriveskrift: »Givet af Aarhuus Cathedral Skole til Spørring Kirke. Vog 23 lod 1½ qt.«, samt »1819«. På fodens overside er to gange stemplet både mestermærket (Bøje, 1945, 1396) og Århus bystempel.[29] Den glatte disk, 13 cm i tvm., har på undersiden samme, gentagne, stempler og indskrift som kalken, dog uden vægtangivelse.

†*Altersølv.* Ifølge inventariet 1681/82 var altersættet af tin,[12] formentlig det samme som fandtes endnu 1818[8] og da karakteriseredes som værende af bly og uværdigt til sin bestemmelse.

Oblatæske, alterskål og *-kande,* af sort porcelæn med guldkors og -kanter, de to første rimeligvis fra 1861-62, henholdsvis fra Den kgl. Porcelænsfabrik og Bing & Grøndahl, og stående som pynt på altret; kanden, der 1845[11] ønskedes af synet,[30] er af kgl. porcelæn og nu ude af brug.

Alterstager (fig. 13), antagelig skænket af »lens Madtzsen Iahan lens Daater anno 1655«, men måske noget ældre. De 38 cm høje stager hviler på ryggen af tre siddende, primitivt udformede hunde. På den profilerede fodskåls vulstled står indskriften med graverede versaler. Skaftet består af to modstillede, mangerillede balustre under flad lyseskål med trambulerede prydlinier. Nyere messinglysetorn. 1681/82 findes stagerne første gang omtalt i regnskaberne.[12]

Syvarmet *lysestage,* »Minde om frøken Nicoline Scherer 15.9.1860. - 14.2.1947..«, graveret på foden; på alterbordet. To *messing-lysestager,* hver til tre lys, o. 1900, er nu ude af brug.

Lille, nyt *krucifiks,* af træ, skænket o. 1970;[31] ophængt ved prædikestolen.

†*Røgelsekar,* senmiddelalderligt, af malm, omtales 1681/82[12] som »et ildkar« og beskrives 1808 af sognepræsten:[32] »Det bestaaer af 3 Stykker, som holdes sammen af 3de tynde Iernstenger, som ere i 2de Led hver; Den nederste Deel af Røgelsekarret er 8te ekantet med et lidet rundt Hul i Bunden; Det mellemste Stykke ligner et Taarn af 3 Etager ligeledes 8te kantet; Den 2^{den} Etage bestaaer af 16 langagtige 4re kantede Huller; Den 3^{die} Etage bestaaer af 5 Huller dannede i langagtige Hierter og 5 runde smaa Huller imellem hver Hierte og 3 Ditto over hver; Det hele ender sig med en Spids, hvori et lidet rundt Hul. I de 3 Iernkiedder er i øverste Ende fæstet et rundt 8te kantet Degsel med et lidet rundt Hul«.[33]

Messehagler. En hagel af rødt fløjl med guldgalonerede kanter og rygkors er muligvis anskaffet 1885,[11] to andre o. 1970. I regnskaberne

Fig. 13. Alterstage skænket 1655 (s. 1681). NE fot. 1977. - *Altar candlestick donated 1655.*

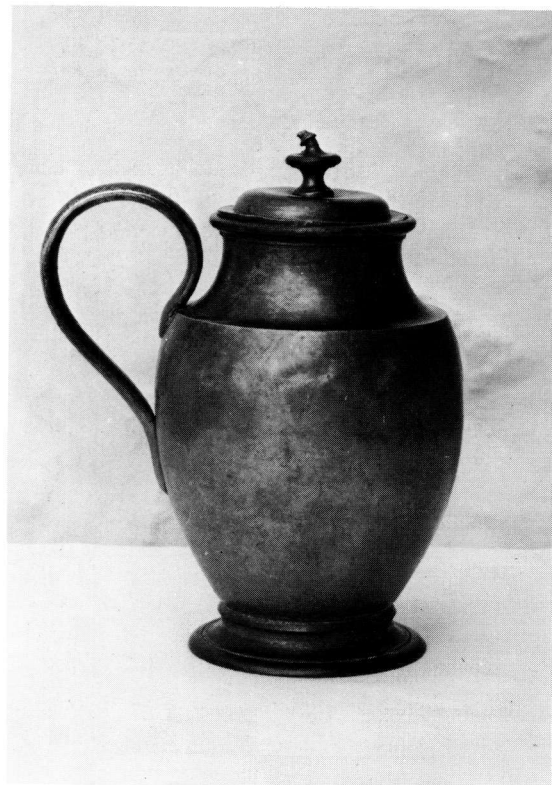

Fig. 14. Dåbskande af tin, 1863 (s. 1682). NE fot. 1977. - *Ewer 1863.*

omtales *†messehaglernes* daværende tilstand enten som værende gammel (1681/92),[12] pjaltet (1755), ubrugelig (1771)[7] eller højst vanærende (1817).[8]

Alterskranke, nyere, halvrund, bestående af drejede, sortmalede balustre og enkel, rødbrun og hvid håndstang. 1822 ønskedes †knæfaldet udstoppet.[8]

Døbefont (fig. 15), romansk, af ret grovkornet, svagt rødlig granit, for fodens vedkommende isprængt mange sorte korn. Den halvkugleformede kumme, 63 cm i tvm., er glat, med smal kvartrundstav under mundingsranden samt ved overgangen til det lave, skrå skaftled. Skaftets vulst og let hulede led er hugget i eet med den kvadratiske fod, formidlet af en flad rundstav med rudimentære mandshoveder på hjørnerne. Hver af fodens sider har omløbende rammer omkring en geometrisk figur i relief, i to felter en H-agtig figur,[34] dernæst et græsk kors samt en kantet dobbeltarkade. Såvel ved udformningen af profiler som ved sine dekorative detaljer viser den enkle, men velproportionerede font så stort slægtskab med sydportalen, at den formodentlig er hugget i samme værksted og samtidig med kirkens opførelse. Opstillet under korbuen mod nord.

Dåbsfad, af messing, 1941, stemplet »EP« for Erstad Pedersen, Århus. Det tidligere fad, anskaffet 1908,[11] med graveret indskrift på underside: »H. P. Salling 1909«, tjener nu som ramme for dåbsfadet, efter at bunden er udsparet.

*†Dåbsjade. O.*1700 var der intet bækken i fonten.[7] 1830 karakteriseredes fadet som upassende og udskiftedes året efter med et af tin.[8]

Dåbskande (fig. 14), af tin, rimeligvis fra 1863, da synet ønskede en af dette materiale;[11] ganske lig Lyngås (Sabro hrd.).[35] Den er ca. 25 cm høj incl. den profilerede lågknop og har

urneformet korpus, hvortil den flade bøjlehank fint slutter sig i krumning svarende til kandens øvre hulled.

Prædikestol (fig. 16), fra 1600'rnes sidste fjerdedel, af fyr, et meget enkelt arbejde med naive evangelistmalerier. Stolens fire fag har hvert et nedre hovedfelt og et øvre, mindre felt, begge i profilerede rammer; på hjørnerne står frie snosøjler med små, retkantede postament- og gesimsfremspring,[36] som ikke korresponderer med gennemløbende lister, og som for de sidstes vedkommende rækker ned under øvre felts profilliste. Spinkel, profileret fodliste samt omløbende gesimsliste med æggestav og tandsnit. Under storfelterne udsavede hængestykker med lille, gennembrudt rhombe. Til stolens østligste fag var indtil restaureringen 1955 føjet endnu et fag, muligvis anbragt forholdsvis kort tid efter stolens opstilling, måske i forbindelse med en flytning. Panelfaget var glat, med udsavede fantasiornamenter under øvre profilliste svarende til stolens. Den vistnok oprindelige bærestolpe, med affasede kanter, fjernedes 1955 sammen med opgangspanelets to nyere fodstolper, en snosøjle og en glat planke med udsavet topstykke. Opgangspanelet, med profileret rammeværk, er antagelig samtidigt med stolen.

Samtidig, syvkantet, enkeltprofileret lydhimmel, med glatte, udsavede topstykker. Undersiden er listedelt i syv felter omkring et syvkantet midtfelt, hvorpå er fæstnet et senrenæssance-englehoved andetsteds fra.

Prædikestolens staffering er en nymaling fra 1954, udført på grundlag af Harald Munks istandsættelse 1918, der kun delvis omfattede afdækning af ældre farver. I storfelterne er naive malerier, på lysgrøn baggrund, af de fire evangelister stående med bog og deres respektive tegn, navngivne med hvid kursiv foroven i feltet: »St. Matæus«, »St. Marcus«, St. Lucas« og »St.Joh.«. Stolens rammeværk er rødbrunt, listerne gule og hvide, søjlerne sorte ligesom baggrunden for de hvidgule frakturindskrifter. I de øvre felter: 1) »Du Menniskis / søn, ieg haver«, 2) »Sæt dig til en / Væcter offuer«, 3) »Israels huus oc du / skal høre ord aff«, 4) »min mund oc paa/minde dem paa mi/ne vegne. E[c]eci[el] 3« (v. 17). I fod»striben«: »Prædicke Ordet, Holt ved i tide och Wtide, Straff, skeld, Forman med ald Lang-madighed och Lærdom. 2. Tim. 4. v.«. Lydhimlen har samme farver som stolen, undersiden er blå med rødbrune lister og forgyldt englehoved. I frisen: »I Skulle Giøre effter Ordet, *oc* icke Alleenist Høre det, med Hvilcket I Bedrage Eder Selv. Jacobi l.c.22«. - 1892 blev stolen egetræsmalet og lakeret.[11] En underliggende, perlegrå farve stammer antagelig fra 1830, da alt inventar maledes af Sylvester Lauritsen i Hadbjerg.[28]

Stokværk, 1849,[11] glatte gavle med rundet afslutning over lille karnisprofilliste samt døre med to frisede fyldninger over hinanden, omrammet af listeprofiler; ryglænene har tre å fire tilsvarende fyldinger, i vestenden er 11 ryglæn (6 i nord, 5 i syd) med højere og smallere fyldinger, antagelig ældre. 1844 ønskede synet stolene forbedret og en større ensformighed tilvejebragt, idet »nogle var med, andre uden låger, nogle med udfyldte rygstykker, andre

Fig. 15. Døbefont (s. 1682). NE fot 1977. - *Romanesque baptismal font.*

Fig. 16. Prædikestol (s. 1683). NE fot. 1977. - *Baroque pulpit.*

ikkun med rækkestænger, alle gamle og stygge ...«.[8]

To ens *gavle fra 1849-stoleværket samt fire barokke **døre* fra ældre tstolesæt findes nu i Den gamle By,[37] fjernet fra kirkens vestende. Dørene, der er smallere end de yngre, men tilpasset 1849 dels ved beskæring foroven, dels ved tilføjelse af et sidebræt, har hver een fylding i profileret ramme og med forskellige indskæringer i øvre rammestykke. Tre af dørene er ens, de to har årstallet »16-88« indskåret på hver side af et skjold, hvori versalerne: 1) »MR DK« og 2) »MR DL«. 3) »17-14« og »RKS.R. ARD.R / RE.8.8. OBO.L«. Den fjerde dør har spejlfylding med afrundede hjørner. De tre førstnævnte døre var muligvis blandt de syv stole, som Søren Andersen snedker 1681/82 gjorde af ny, samtidig med at han »forfærdigede« 10 gamle stole og lavede et sæde til tskriftestolen.[12]

Nyere staffering som prædikestolen, sortmalede gavle, rødbrunt rammeværk om dørenes grønne, sortkantede felter og hvide profillister; ryglænene rødbrune på den ene side, grønne på den anden. 1892[11] blev stoleværket egetræsmalet og lakeret; en underliggende grå farve stammer måske fra 1849.

†*Præste-* og *kirkesangerstole* ønskedes 1850 omdannet, så de svarede til det fornyede stolesæt.[8]

†*Kirkekiste* med hængelås, omtalt i inventariet 1681/82.[12]

Pengebøsse, o. 1860, af sortmalet blik. Den ene, af et tidligere par, anbragt på stolestade ved indgangen.

Orgel forventes opstillet 1980 af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. Syv stemmer, ét manual og pedal. Facade tegnet af Bent Meyer. I tårnrummet. †*Orgel,* bygget 1921 af A. C.Zachariasen, Århus,[38] facaden senere fornyet. Ét manual med fire stemmer og oktavkoppel. Disposition: Bordone 16', Principale 8', Salicionale 8', Flauto 4'. Pneumatisk keglevindlade. I tårnrummet.

Salmenummertavle, muligvis fra o. 1874, da man ønskede anskaffet en stor tavle med løse numre. Den har en pendant i Grundfør (s. 1665), der oprindelig stammer fra Spørring. På triumfvæggens nordre del.

Lysekroner. 1) O.1900, seksarmet og med seks pyntearme, hang 1914 østligst i skibet, nu vestligst, i tårnrummet. 2-3) To, o. 1930, ens, i skibet. Moderne væglampetter.

**Ligbåre* (fig. 17), 1682, af fyr, 49 cm høj, 325 cm lang og 67 cm bred, bestående af to svære lægter forbundet ved fire tværrevler (en fornyet); på fire, udsavet profilerede ben, der parvis er forbundet ved en tværrevle. På lægternes udvendige sider er skåret en indskrift med reliefversaler: »Anno 1682 ingaf Peder Madsen skreder dene bare til Spørin kierche«. - »Salig ere de som dø vdi Herren thi de hvile af deris arbede« (Åb. 14,13). Nu i Den gamle By (inv.nr.3751).

Klokke, »Omstø[bt ...] 1887. Chr. Chri-[ste]nsens enke [Aar]hus«; 63,5 cm i tvm. Den har to profillister om halsen samt to fordybede

linier ved overgangen til den stærkt læderede slagring, hvorpå versalindskriften. I tårnet.

†*Klokker.* 1) 1528 opregnedes en klokke på et skippund blandt de af kronen indkrævede klokker.[39] 2) 1681-83[12] hang klokken i tårnets »klokkeværk«, dvs. tagrytteren, der 1700 var så skrøbelig, at klokken inden 1793 var flyttet til våbenhusets gavlglug,[21] hvor den hang indtil tårnets opførelse 1935. 1805 og følgende år klagedes over, at den ikke kunne høres af menigheden, og at man derfor var ophørt med morgen- og aftenringningen.[15] Klokken revnede 1836.[8] 3) »Omstøbt i Randers 1837 paa Aarhus Kathedralskoles Bekostning«;[40] karakteriseredes 1887[11] som værende uden antikvarisk interesse og blev derfor omstøbt.

GRAVMINDER

Gravsten. 1) (Fig. 18), romansk, af grovkornet, grårødlig granit, svagt trapezformet, 181x59-57 cm.[41] Inden for en flad rundstav, der også er markeret på stenens sider, findes en skarpthugget fremstilling i lavt relief: to smalle, diagonallagte rundstave, der i skæringspunktet er brudt af cirkel, hvori fire- (eller fem-)eget hjul. I de herved fremkomne, spidsvinklede felter ses to modstillede processionskors, hvis tre øvre arme er trapezformede, mens den nedre er spidst sværdformet, den ene endende (eller nedstukket) i lille dup, den anden i en art pileod med modhager; begge har parèrstænger, den enes dog dobbelte og modvendte. Stenen er beslægtet med og måske hugget af samme mester som stenene i Gylling og Ørting (Hads hrd.). 1935 flyttet fra våbenhusets vestsokkel til gulvet inde i våbenhuset.

2) O.1650, hvis indskrift, med reliefversaler, er helt udslebet, uden dog som vanligt at være erstattet af en sekundær. Lysgrå kalksten, 182X127 cm og 11 cm tyk, det ene nedre hjørne afslået. Stenens dekorative komponenter vedrørende død, forkrænkelighed og opstandelse er udført efter et forlæg, kendt fra en sten i Århus domkirke (nr. 56, s. 798), men udhugget i et værksted især repræsenteret i Århus Vor Frue (nr. 15-17, s. 1236f). Den herværende sten har dog enkelte variationer fra de nævnte, dels rager sidefelterne op i det øvre opstandelsesfelt, dels findes i hjørnerne cirkler, de øvre med bruskede hermefigurer, alle indeholdende et kranium, hvorfra spirer enten et lille aks eller en blomst. Baggrunden er groft prikhugget. I stenen er boret seks huller, antagelig til en sekundær anbringelse. Nu opsat mod våbenhusets østvæg.

KILDER *OG* HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Grundfør-Spørring embedsbog 1808-1928 (C346.13). - Grundfør-Spørring div. dok. 1581-1928 (C346.16). - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650f. Kirkens synsprotokol 1862ff. har ikke kunnet tilvejebringes.

NM 2. afd. Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker, I, 1866 og 1880, s. 83. - Præsteindberetning 1808 (for Grundfør og Spørring kirker). Indberetninger ved Poul Nørlund 1914 (prædikestol og stoleværk), E.Munk 1918 (prædikestol), Chr. Axel Jensen 1917 (inventar), Erik Moltke u.å.

Fig. 17. Ligbåre 1682 (s. 1684). Den gl. By fot. - *Bier 1682.*

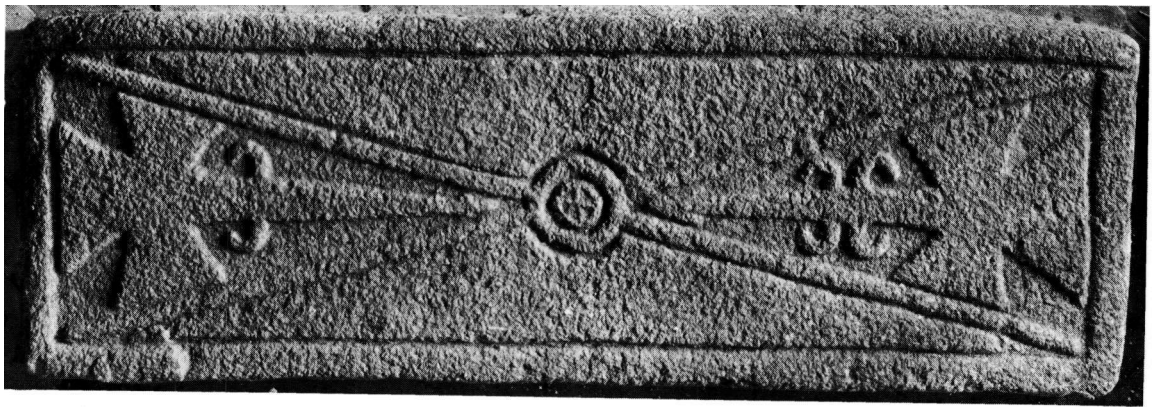

Fig. 18. Romansk gravsten (s. 1685). EM fot. 1947. - *Romanesque tombstone.*

(spedalskhedsvindue), Harald Borre 1954 og 1956 (kalkmalerier), Georg N.Kristiansen 1955 (altertavle), Hugo Johannsen 1967 (gravminder), Kjeld de Fine Licht 1977 (bygning), Vibeke Michelsen 1977 (kalkmalerier og inventar). - Fyldige udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM 2. afd. - Bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1980.

Notebøger. NM 2.afd.: F. Uldall II, 1866, s. 10-12 (bygning).

Tegninger og opmålinger. NM 2.afd.: Forslag til tårn ved P.Thommesen 1933 og M.B.Fritz 1934. - Planer, snit og opstalter ved Aksel Skov 1953. - Skitseopmåling af sydportal ved Aksel Skov 1955.

[1] Præsteindb. til Ole Worm, s. 41.

[2] RA. DaKanc. B.83, koncepter og indlæg til jy. tegn. 14.dec. 1651, nr.216.

[3] LA Vib. Århus bispeark. Sabro og V.Lisbjerg herredsbog 1661 (C3.1096), hvor det tillige bemærkes: »findes ingen adel eller adelige begravelser«.

[4] Kronens Skøder III, 40.

[5] LA Vib. Århus katedralskoles ark. Dok. vedr. Århus lektoratsgods 1638-1808 (C636.134).

[6] H. H. Blache: Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Aarhuus Cathedralskole 1841, s.25f. og 1842, s.32f.

[7] LA Vib. Århus bispeark. 1700-1803 kirkesyn (C3.1166-68).

LA Vib. Grundfør-Spørring præsteark. Embedsbog 1808-1928.

Gennem vinduet kunne spedalske modtage nadveren; sml. DK. Åbenrå s. 2026 og DK. Tisted s. 1062 med henv.

[10] Macképrang: Granitportaler s. 13, 32 og 121. M. opfattede døren som en tosøjleportal, idet det indreste bueslag var tilmuret.

LA Vib. Sabro, V.Lisbjerg og Framlev provsti. Synsprotokol 1845-1921 (C30.5-10).

[12] RA. Rtk. rev. rgsk. Århus stifts kirkers rgsk 1680-94.

[13] Jfr. Uldall.

[14] Sml. note 12 samt LA Vib. Århus bispeark. Kirkergsk. o.l. vedr. landsogne 1699-1700 (C3.2434).

[15] LA Vib. Sabro - V Lisbjerg provsti. Synsprotokol for kirker 1802-12 (C29 D-6).

[16] Arkitektens ønske om at erstatte tårnrummets bræddeloft med et hvælv afvistes af økonomiske grunde.

[17] Jfr. DK. Århus s. 295 f.

[18] Kancbrevb. 19.nov. 1586.

[19] RA. DaKanc. B. 106, 1631-32. Betænkning ang. kirkernes rgsk.

[20] RA. DaKanc. l.dept. Brevsager 1842 (nr 1501-02, 2193, 3939 og 4821).

[21] LA Vib. Århus bispeark. Korrespondance, V.Lisbjerg hrd. 1581-1846 (C3.610).

[22] Sml. note 6 og 20.

[23] LA Vib. Sabro, V.Lisbjerg og Framlev provsti. Kirkerne 1844-1933 (C30.64).

[24] Sml. desuden Lyngå og Fårup (Sabro hrd.) og Skanderup (Hjelmslev hrd.); jfr. Niels M. Saxtorph: Kalkmalede ornamenter i Århus stift o. 1500, i ÅrbOldkHist. 1976, s.l40ff.

[25] Jfr. Århus domkirke s. 436.

[26] Hovedfigurernes kronetakker fornyet i ældre tid.

[27] Mariafiguren samt flere af helgenfigurerne har en fordybning oven i hovedet, beregnet på at træet kan udvide sig uden at sprække; enkelte af hullerne er senere udfyldt.

[28] 1830 malede samme mester desuden præste- og degnestol, »rækværket for altret« samt prædikestol og himmel (LA Vib. Århus bispeark. Grundfør-Spørring præsteark, div. dok. 1581-1928).

[29] Variant af de hos Bøje gengivne: rektangulært felt med afskårne hjørner, heri hus, set skråt forfra, med tre årer.
[30] Kanden var anskaffet inden 1861 (note 11).
[31] Skænket af tidligere sognepræst Jens Fosdal.
[32] Sognepræst C. W. Brinch til Oldsagskommissionen (NM).
[33] Efter beskrivelsen synes røgelsekarret ikke at forekomme hverken mellem de uidentificerede kar i NM 2. afd. eller i Den gamle By.
[34] En beslægtet figur ses på en karmsten i Tislund (DK. Haderslev s. 909 og fig.4).
[35] Muligvis af Niels Fr. Ebbesen Sørensen, fra 1841 mester i Odense (venligst oplyst af P. Halkjær Kristensen).
[36] En regnskabsnotits fra 1681-82 (note 12), om at Søren Andersen snedker »limede nogle billeder« på prædikestolen, kan måske dreje sig om udsmykninger på gesimsfremspring.
[37] Inv. nr. 360-61/1948 og 362-363/1948.
[38] Zachariasen: Orgelfortegn.
[39] RA 108 A. Rgsk. ældre end 1559. Nr. 21. Fortegn. over indkrævede klokker 1528-29.
[40] Formentlig af P. P. Meilstrup (jfr. Nyrop: Kirkeklokker s. 135).
[411] Stenens tykkelse kan ikke afgøres, da den er nedgravet i gulvet.

SUMMARY

Spørring church, situated midway between Århus and Randers, consists of Romanesque apse, chancel and nave with two Late Gothic additions: a porch at the south door and to the west the base of a tower on which now stands a tower built in 1935. The Romanesque part was built of carefully dressed granite ashlar presumably in the latter half of the 12th century. The apse has a cornice moulded in Attic form which is so closely related to the corbels of the south doorway and the chancel arch that together with the baptismal font they must be attributed to the same workshop. Two ashlars with chequered pattern are included in the apse. Two original windows are preserved: a circular one in the apse and a round-arched one in the chancel. A small opening low down in the south wall of the nave is thought to be a »leper's window«, through which the lepers received the Host. The south doorway has four free-standing columns, restored in 1955. A cross-vault in the chancel and a three-bayed stellar vault in the nave were built about 1500. Like a number of others in the Århus area the porch originally had two storeys. It cannot be established with certainty if the tower was ever completed. Some medieval timber is included in the roofing.

The vaulting in the chancel and nave is decorated with murals from 1490-1500 in the same simple style as found in Århus cathedral (p. 434-36) and in the nearby church in Søften (p. 1697). In the severies can be seen the armorial bearings of Niels Clausen, Bishop of Århus (1490-1520) and primitive figures of animals with motifs from Aesop's fables.

The altarpiece with the Coronation of Mary, from 1475-1500, is one of the few triptychs in the area preserved from the Middle Ages. The Romanesque baptismal font was probably made in the same workshop that was responsible for the decorative detail of the building (cf. above). The pulpit is from c. 1675 and the pews from 1849. A bier from 1682 is now in the town museum, Den gamle By, Århus. A Romanesque tombstone is related to stones in Gylling and Ørting (Hads district), another stone from c. 1650 is executed after a pattern known from the Church of Our Lady in Århus among others (nos. 15-17, p. 1236).

Fig.19. Landsbyplan 1:10000. Målt 1794. - *Map of the village 1194.*